

Warszawa, 26-02-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.570.1.2023.PW

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Pomieszczenia
dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Otwocku**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej⁴”.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urządzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r., poz. 1058; dalej: ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich).

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2020 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje również skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz proponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu zidentyfikują ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osoba zatrzymana, funkcjonariusz Policji, pracownik cywilny jednostki organizacyjnej Policji) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 lit. b OPCAT.

falszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 23 października 2023 r. przedstawicielki KMPT przeprowadziły wizytację Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia przy Komendzie Powiatowej Policji w Otwocku (dalej jako: PdOZ, Pomieszczenie, Izba).

Celem wizytacji było sprawdzenie traktowania i warunków detencji osób zatrzymanych przez Policję oraz rekomendowanie rozwiązań, które wzmocnią ich ochronę przed ryzykiem tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. W skład zespołu wizytującego wchodziły Paulina Wróbel i Aleksandra Osińska (psycholożki).

W trakcie wizytacji przedstawicielki KMPT:

- przeprowadziły wstępną rozmowę z Zastępcą Komendanta Powiatowego Policji w Otwocku kom. Krzysztofem Paskiem oraz z Zastępcą Naczelnika Wydziału Prewencji podinsp. Tomaszem Pierożakiem;
- dokonały oglądu pomieszczeń PdOZ;
- przeprowadziły poufne rozmowy z funkcjonariuszami pełniącymi służbę w PdOZ;
- zapoznały się z prowadzoną na miejscu dokumentacją, w tym m.in.: wybranymi protokołami zatrzymań, książką przebiegu służby, książką wizyt lekarskich.

W trakcie wizytacji wykonano także dokumentację fotograficzną. Ponadto po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację związaną z funkcjonowaniem Pomieszczenia.

W niniejszym raporcie uwzględniono problemy systemowe, wymagające zmiany prawa lub praktyki jego stosowania oraz obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wymagają ulepszeń, istotnych z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania.

4. Charakterystyka PdOZ

Wizytowany PdOZ przeznaczony jest dla kobiet i mężczyzn zatrzymanych w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Dysponuje łącznie 9 miejscami: 4 pomieszczeniami dwuosobowymi i 1 jednoosobowym. Opłata za pobyt w celu wytrzeźwienia wynosi 200 zł. Nadzór nad funkcjonowaniem PdOZ sprawuje Komendant Stołeczny Policji.

W okresie od stycznia 2022 r. do dnia wizytacji w Pomieszczeniu umieszczono łącznie 2277 osób, w tym 488 osób w celu wytrzeźwienia. W trakcie wizytacji przedstawicielek KMPT w PdOZ przebywały dwie osoby zatrzymane.

5. Problemy systemowe

5.1. Brak odpowiedniej obsady w PdOZ

Do pełnienia służby w PdOZ wyznaczonych jest łącznie dwóch funkcjonariuszy¹⁰. Pracują oni w 12-godzinnym systemie zmianowym. Służba w PdOZ pełniona jest przez jednego funkcjonariusza, co jest zgodne z zarządzeniem Komendanta Głównego Policji. Ponadto PdOZ dysponuje trzema wakatami w związku z przejściem funkcjonariuszy na emeryturę.

W ocenie KMPT jedna osoba nie jest jednak w stanie jednocześnie wykonywać obowiązków proceduralnych (takich jak wypełnianie dokumentacji), kontrolnych

¹⁰ Zgodnie z § 2 ust. 2 zarządzenia nr 130 Komendanta Głównego Policji z dnia 7 sierpnia 2012 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia (Dz. U. KGP z 2012 r. poz. 42 ze zm., par. 2 ust. 2) kierownik jednostki organizuje służbę w taki sposób, aby w pomieszczeniu pełnił ją co najmniej jeden policjant.

i związanych z realizacją praw osób zatrzymanych (np. umożliwienie im dostępu do toalety). Utrudnione jest również efektywne reagowanie na ewentualne zdarzenia nadzwyczajne, np. podejmowane próby samobójcze. Nie poprawia sytuacji także fakt, iż pomimo umiejscowienia dyżurki nieopodal wejścia do PdOZ potrzeba czasu, aby w razie konieczności natychmiast znaleźć się w pokoju, w którym przebywa osoba zatrzymana. Obawy KMPT potwierdza zaobserwowana praktyka opisana szerzej w pkt 6.4 raportu. W przypadku jednej z prób samobójczych czas reakcji funkcjonariuszy na zdarzenie wynosił ok. 15 minut.

Taki sposób organizacji służby może być również niebezpieczny dla samego funkcjonariusza pełniącego służbę w PdOZ. Wyklucza bowiem możliwość wzajemnej asekuracji funkcjonariuszy i sprawnej reakcji na wypadek agresji fizycznej ze strony zatrzymanego. Z uwagi na powyższe KMPT od wielu lat postuluje zmianę obowiązujących przepisów¹¹.

Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) podkreśla rolę policyjnych profosów w systemie zapobiegania torturom. Wskazuje, że wyodrębnienie wyspecjalizowanej grupy funkcjonariuszy, zajmujących się wyłącznie nadzorem nad osobami umieszczonymi w areszcie policyjnym, prowadzi do ich większej specjalizacji, sprzyja profesjonalizmowi i skuteczności oraz zwiększa poczucie odpowiedzialności za osoby zatrzymane. Taka praktyka może również przyczynić się do przełamania często źle pojmowanego poczucia solidarności zawodowej (w przypadku niewłaściwego traktowania zatrzymanych przez innych funkcjonariuszy) i wzmocnić zabezpieczenia proceduralne, które mają służyć ochronie przed taką praktyką. Przykładowo funkcjonariusz pełniący służbę w areszcie policyjnym może sprawdzić przy przyjęciu, czy zatrzymany został w sposób zrozumiały poinformowany o swoich prawach.

¹¹ Zob. Raport RPO z działalności KMPT za 2022 r., s. 53, dostępny na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-raport-dzialalnosc-kmpt-2022>.

Kontakt z takim policjantem stanowi też pierwszą okazję dla osoby zatrzymanej do złożenia formalnej skargi przeciwko funkcjonariuszom dokonującym zatrzymania, np. w odniesieniu do nadmiernego użycia siły przy zatrzymaniu¹².

5.2. Osadzanie w PdOZ osób zatrzymanych do wytrzeźwienia

Sporą grupę osadzanych w PdOZ stanowią osoby nietrzeźwe, zatrzymane w celu wytrzeźwienia. W okresie od stycznia 2022 r. do dnia wizytacji liczba zatrzymanych w celu wytrzeźwienia wynosiła 488.

Tymczasem policyjne miejsca zatrzymań nie są przygotowane do zapewnienia odpowiednich warunków i bezpieczeństwa osobom zatrzymanym w celu wytrzeźwienia. Poza badaniem lekarskim przed przyjęciem, nie istnieje obecnie wymóg zapewnienia stałej opieki medycznej takim osobom. Brakuje zatem lekarza, który czuwałby w jednostkach policyjnych nad trzeźwieniem osób zatrzymanych i fachowo kontrolował ich stan zdrowia. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo osób zatrzymanych do wytrzeźwienia spada na funkcjonariuszy Policji, którzy nie są do tej roli przygotowani i w sytuacjach podejrzenia pogorszenia stanu zdrowia mogą jedynie udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej i wezwać zespół ratownictwa medycznego. Takie systemowe rozwiązanie nie zapewnia zatrzymanym odpowiedniej ochrony zdrowia i wymaga zmiany.

Problematyczna jest też sytuacja osób zatrzymanych ze zdiagnozowanymi zaburzeniami psychicznymi, wobec których podejmowane są interwencje policyjne. Funkcjonariusze sygnalizowali wizytującym, że oddziały psychiatryczne odmawiają hospitalizacji takich osób z uwagi na stan nietrzeźwości i do czasu wytrzeźwienia muszą one przebywać w PdOZ. Policyjne miejsca zatrzymań nie są podmiotami leczniczymi i nie dysponują zasobami ludzkimi i warunkami, które umożliwiłyby zapewnienie takim osobom optymalnej opieki.

¹² Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, p. 83-85.

Warto w tym miejscu wskazać, iż zgodnie z zaleceniem Podkomitetu ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT) Polska powinna wprowadzić system gwarantujący osobom przebywającym w areszcie policyjnym i wymagającym leczenia (w tym pomocy psychiatrycznej) szybki dostęp do takiego bezpłatnego leczenia¹³.

Powyższy problem systemowy jest już od wielu lat wskazywany przez KMPT i jak na razie nie został przez władze rozwiązany¹⁴.

5.3. Badanie medyczne osób zatrzymanych

Przed osadzeniem w PdOZ wstępnemu badaniu lekarskiemu są poddawane wszystkie osoby nietrzeźwe (zarówno te osadzone do wytrzeźwienia, jak i zatrzymane z innych przyczyn, np. w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa). Pozostałe osoby są badane tylko, jeśli zachodzą przesłanki określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych¹⁵. Nie przewiduje ono konieczności badania wszystkich osób zatrzymanych.

W ocenie KMPT badaniem medycznym powinny zostać objęte wszystkie osoby zatrzymane przez Policję. Takie badanie stanowi bowiem podstawową gwarancję prewencji tortur. Tego rodzaju praktyka chroni również funkcjonariuszy przed ewentualnymi zarzutami i konsekwencjami dotyczącymi niewłaściwego traktowania zatrzymanych oraz sposobu sprawowania nad nimi nadzoru. Z kolei świadomość ujawnienia obrażeń i ich odpowiednie dokumentowanie przez personel medyczny może pełnić funkcję odstraszającą, co zapobiega nieuzasadnionemu lub nieproporcjonalnemu stosowaniu środków przymusu bezpośredniego.

SPT zaleca, aby Polska podjęła odpowiednie kroki, by wszystkie osoby aresztowane były niezwłocznie, bezpłatnie zbadane przez specjalistę medycznego,

¹³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 54.

¹⁴ Zob. Raport RPO z działalności KMPT za 2022 r., s. 54.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. poz. 1102 ze zm.).

który jest w stanie pracować niezależnie, bez obecności policjanta. Zgodnie z Protokołem stambulskim¹⁶ tacy specjaliści medyczni powinni zostać przeszkoleni w zakresie badania osób, które mogły być poddane torturom lub złemu traktowaniu, i dokumentowania takich przypadków¹⁷.

5.4. Dostęp do pomocy prawnej od początku zatrzymania

W Polsce nie funkcjonuje system pomocy prawnej, który umożliwiłby każdemu zatrzymanemu bezpłatny kontakt z adwokatem lub radcą prawnym, bezpośrednio po zatrzymaniu. Tymczasem właśnie w okresie bezpośrednio następującym po pozbawieniu wolności ryzyko tortur i złego traktowania jest największe.

Zgodnie z polskim prawem wnioski o przyznanie obrońcy z urzędu można złożyć dopiero po pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego. Do czasu wyznaczenia obrońcy z urzędu i jego pierwszego kontaktu z klientem funkcjonariusze realizują z zatrzymanym czynności służbowe (np. przesłuchania, rozpytania), co w połączeniu z brakiem innych zabezpieczeń (takich jak obowiązkowe badanie medyczne po zatrzymaniu i brak rejestracji obrazu i dźwięku z przesłuchania) sprzyja torturom. Szczególnie trudna jest sytuacja osób mniej zamożnych, których nie stać na zaangażowanie obrońcy z wyboru. Takie osoby są de facto pozbawione pomocy prawnej na początkowym etapie postępowania karnego.

Kontakt z niezależnym, profesjonalnym pełnomocnikiem stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych i innych przysługujących zatrzymanemu uprawnień, sprzyja rzetelności oraz jakości

¹⁶ Oficjalny podręcznik ONZ zawierający wytyczne w zakresie wykrywania tortur, ich dokumentowania i prowadzenia postępowań przygotowawczych. Zob. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Office of the High Commissioner for Human Rights, Professional Training Series No. 8/Rev. 2, New York and Geneva, 2022. Uaktualniona wersja dostępna jest pod adresem: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol-manual-effective-0>.

¹⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 53 i 55.

postępowania karnego, chroniąc tym samym funkcjonariuszy na wypadek pomówień dotyczących metod ich pracy.

Problem ten został dostrzeżony również przez instytucje międzynarodowe: Komitet Przeciwko Torturom (CAT)¹⁸, Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)¹⁹ i Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)²⁰. Był również sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich²¹.

Warto podkreślić, że nie wprowadzając odpowiedniego systemu pomocy prawnej, Polska narusza obowiązek zagwarantowania obywatelom Unii Europejskiej przebywającym na jej terytorium realizacji uprawnień wynikających z unijnych dyrektyw. Zgodnie z art. 4 ust. 1 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, mają prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Pomoc prawna z urzędu powinna być przyznana bez zbędnej zwłoki i najpóźniej przed przesłuchaniem danej osoby przez Policję, inny organ ścigania lub przez organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem konkretnych czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych²². Z kolei na podstawie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym mają prawo dostępu do

¹⁸ Zob. Uwagi końcowe Komitetu Przeciwko Torturom dotyczące siódmego raportu okresowego Polski, CAT/C/POL/CO/7, p. 15 pkt a, p. 16 pkt a.

¹⁹ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 51-52.

²⁰ Zob. Raporty CPT z wizyt w Polsce w 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39, p. 25] oraz w 2019 r. [CPT/Inf (2020) 31, p. 19, 21-22].

²¹ Zob. Wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 18 kwietnia 2017 r., 27 września 2018 r. i 25 stycznia 2022 r., KMP.570.3.2017.RK.

²² Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.U.UE.L.2016 nr 297, str. 1 ze zm.).

adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony.

Dostęp do adwokata powinien nastąpić bez zbędnej zwłoki: przed przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy, w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych, niezwłocznie po pozbawieniu wolności, zanim podejrzani lub oskarżeni zostali wezwani do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim ww. osoby stawią się przed tym sądem²³.

5.5. Powiadomienie o zatrzymaniu

Prawo osób pozbawionych wolności do informowania wybranej przez siebie osoby o zatrzymaniu i miejscu pobytu stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Takie zawiadomienie powinno nastąpić niezwłocznie po zatrzymaniu i po każdym przeniesieniu z jednego miejsca zatrzymania do innego. Datę, godzinę i tożsamość zawiadomionej osoby należy też odnotować w dokumentacji (np. w protokole zatrzymania). Osoby zatrzymane powinny też otrzymać zwrotną informację, czy wiadomość o ich zatrzymaniu została przekazana wskazanej osobie²⁴.

Zgodnie z uzyskanymi informacjami, funkcjonariusze Policji, na żądanie zatrzymanego, informują o tym fakcie wskazane przez niego osoby trzecie. Uprawnienie to jest jednak realizowane wyłącznie przez funkcjonariuszy Policji, niezależnie od powodu zatrzymania i charakteru czynu zabronionego, o którego popełnienie jest podejrzewana osoba zatrzymana. Nie ma możliwości, aby osoba

²³ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013 nr 294, s. 1).

²⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, p. 23-24; Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, p. 66.

zatrzymana porozmawiała telefonicznie z bliską osobą i samodzielnie poinformowała ją o tym, że pozostaje pod nadzorem Policji.

Warto podkreślić, że obowiązujące przepisy prawne nie przyznają zatrzymanemu możliwości samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o zatrzymaniu, a przepisy właściwych ustaw wskazują, że taką osobę zawiadamia się na żądanie zatrzymanego (art. 261 § 1 w zw. z art. 245 § 3 k.p.k.²⁵, art. 46 § 3 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia²⁶, art. 40 ust. 11 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²⁷).

Jednakże w ocenie KMPT zatrzymany powinien mieć możliwość samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania. Tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji (np. realną obawą mactwa lub utrudniania postępowania karnego, znacznym stanem upojenia alkoholowego uniemożliwiającego rozmowę) informacja o zatrzymaniu powinna być realizowana za pośrednictwem funkcjonariusza Policji. Nie każdy bowiem powód zatrzymania uzasadnia aż tak restrykcyjne środki ostrożności, a brak kontaktu z osobą bliską może stanowić dodatkową, nieuzasadnioną dolegliwość.

Możliwość osobistego kontaktu zatrzymanego z osobą bliską umożliwi przekazanie jej przez zatrzymanego informacji o sposobie złego traktowania, co może skutkować podjęciem odpowiedniej interwencji. Ponadto taka praktyka mogłaby łagodzić napięcie wywołane samym faktem pozbawienia wolności i korzystnie wpłynąć na zachowanie zatrzymanego w czasie, gdy pozostaje on pod nadzorem Policji.

Zgodnie z międzynarodowymi wytycznymi dotyczącymi przesłuchań i gromadzenia informacji pt. „Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering” (tzw. Zasadami Mendeza) prawo do bezzwłocznego

²⁵ Dz. U. z 2024 r., poz. 37 t.j.

²⁶ Dz. U. z 2022 r., poz. 1124 t.j.

²⁷ Dz. U. z 2023 r., poz. 2151 t.j.

powiadomienia członka rodziny, znajomego lub innej, wskazanej przez zatrzymanego osoby o fakcie i okolicznościach zatrzymania, stanowi kluczowe zabezpieczenie przestrzegania jego praw. To podmiot dokonujący zatrzymania jest odpowiedzialny za umożliwienie kontaktu osoby zatrzymanej z osobą trzecią oraz ma obowiązek odnotować, kto został o fakcie zatrzymania powiadomiony i kiedy miało to miejsce. Niezależnie od tego, że powyższy sposób postępowania wynika z prawa, to ułatwienie kontaktu ze światem zewnętrznym jest również okazją do budowania stosunku zaufania pomiędzy podmiotem dokonującym zatrzymania a zatrzymanym²⁸.

Ponadto zgodnie z zasadami ONZ „niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana”²⁹.

Powyższy problem ma charakter systemowy, wymagający zmiany odpowiednich przepisów prawa.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Próby samobójcze osób osadzonych w PdOZ

W wizytowanej placówce od 1 stycznia 2022 r. do dnia wizytacji miały miejsce dwie sytuacje związane z próbami samobójczymi osób zatrzymanych.

²⁸ Zob. Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering, 2021, dostępne na stronie:

https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Zasady_Mendeza_%20%28jez.angielski%29.pdf.

²⁹ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r. – Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia, Zasada 16.1.

Pierwsza sytuacja miała miejsce 5 czerwca 2022 r., gdy zatrzymany mężczyzna zachowywał się agresywnie i nie reagował na polecenia (uderzał w drzwi, kopał w kraty), a następnie zdjął z siebie koszulkę, porwał ją i zrobił z niej pętlę, na której próbował się powiesić. Policjant zdjął z szyi zatrzymanego pętlę, po czym wezwał zespół pogotowia ratunkowego. Zatrzymany został przetransportowany do szpitala psychiatrycznego, gdzie został przebadany przez lekarza psychiatrę.

Druga sytuacja miała miejsce 4 czerwca 2023 r., gdy zatrzymana kobieta, będąca pod wpływem alkoholu, próbowała popełnić samobójstwo. Analiza nagrania monitoringu wykazała, że zatrzymana o godz. 19:45 zdjęła z siebie bieliznę i zaciskając pętlę, owinęła ją sobie wokół szyi. W tym stanie pozostawała sama przez ok. 15 minut, mimo iż pomieszczenie, w którym przebywała, było monitorowane.

Okolo godz. 20 do pomieszczenia weszło dwóch funkcjonariuszy, którzy zastali nieprzytomną kobietę. Policjanci sprawdzili funkcję życiową, a gdy nie wykryli tętna i oddechu, przystąpili do reanimacji. Wezwano zespół pogotowia ratunkowego. Po wykonaniu przez funkcjonariusza kilkudziesięciu uciśnień klatki piersiowej udało się przywrócić zatrzymanej funkcję życiową. Po kolejnych kilku minutach odzyskała ona przytomność. Zatrzymana została przetransportowana do szpitala celem konsultacji psychiatrycznej i ostatecznie została osadzona w PdOZ. Pozostawała bowiem pod wpływem alkoholu.

W niniejszej sprawie postępowanie wyjaśniające prowadziła zarówno Policja³⁰, jak i Prokuratura³¹. Przeprowadzone czynności nie wykazały nieprawidłowości

³⁰ Czynności wyjaśniające w trybie art. 134i ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji.

³¹ Czynności wykonano w trybie art. 308 k.p.k.

w działaniu funkcjonariuszy Policji³², w tym wykluczyły działanie osób trzecich lub nakłaniania zatrzymanej do targnięcia się na własne życie³³.

Krajowy Mechanizm jest jednak zaniepokojony długim okresem reakcji funkcjonariuszy na próbę samobójczą. Od czasu jej podjęcia przez osadzoną w PdOZ kobietę do reakcji policjantów upłynęło ok. 15 minut, mimo że zdarzenie to widoczne było na nagraniu monitoringu.

W ocenie KMPT monitoring stanowi jedynie dodatkowy instrument nadzoru, a odpowiedzialność za bezpieczeństwo zatrzymanych spoczywa na funkcjonariuszach Policji. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera odpowiednia obsada kadrowa w PdOZ, która zdaniem KMPT jest niewystarczająca i tworzy ryzyko powtórzenia się podobnych zdarzeń w przyszłości (zob. pkt 5.1 raportu).

KMPT zaleca wyeliminowanie nieprawidłowości w zakresie nadzoru nad zachowaniem osób przebywających w PdOZ oraz zwiększenie obsady kadrowej funkcjonariuszy pełniących służbę w Pomieszczeniu.

6.2. Prawo do informacji

W wizytowanym PdOZ przebywał zatrzymany do wytrzeźwienia obywatel Mołdawii. Funkcjonariusz pełniący służbę w Pomieszczeniu zapewniał przedstawicielki KMPT, że zatrzymany rozumie język polski w stopniu co najmniej komunikatywnym. Tymczasem w rozmowie z nim ustalono, że komunikuje się on jedynie w języku ojczystym oraz rosyjskim.

Delegacja KMPT ustaliła, że mężczyzna podpisywał dokumentację, której nie rozumiał, gdyż była sporządzona w języku polskim (w tym Regulamin PdOZ). Zatrzymany nie miał też przy przyjęciu kontaktu z tłumaczem. Ponadto podpisał

³² Zob. Sprawozdanie Komendy Powiatowej Policji w Otwocku z czynności wyjaśniających, z dnia 4 lipca 2023 r., sygn. KPP-W-I-2286/23.

³³ Zob. Postanowienie Prokuratury Rejonowej w Otwocku o umorzeniu śledztwa przed wszczęciem z dnia 7 czerwca 2023 r., sygn. akt 4 Ds. 747.2023.

sporządzone w języku polskim oświadczenie, że rozumie ten język (oświadczenie zostało napisane najprawdopodobniej przez funkcjonariusza).

Warto w tym miejscu wyeksponować, że na stronie Biura Prewencji Komendy Głównej Policji dostępne są tłumaczenia Regulaminu PdOZ na języki obce, w tym język rosyjski.

Przedstawicielki KMPT były świadkiem sytuacji, gdy funkcjonariusz PdOZ zwracał się do zatrzymanego w języku polskim, prosząc go o podpis pod dokumentacją, natomiast mężczyzna nie rozumiał tej prośby.

Przedstawicielki KMPT zwróciły też uwagę, że większość dokumentacji podpisywanej przez cudzoziemców, tj. protokoły zatrzymań, kwity depozytowe oraz oświadczenia o zapoznaniu się z prawami, sporządzone były w języku polskim. Jedynie Regulamin PdOZ oraz pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym dostępne były w językach obcych.

W analizowanych protokołach zatrzymania cudzoziemców nie zawsze wskazywano, w jakim języku przebiegała rozmowa z zatrzymanym ani czy posługiwał się on językiem polskim w stopniu co najmniej komunikatywnym. Jedynie dokumentacja osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa zawiera takie informacje i tylko w przypadku tych osób był obecny tłumacz – w dokumentacji znajdowała się pieczęć tłumacza.

KMPT chciałby podkreślić w tym miejscu, że prawo do informacji stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Otrzymanie przez osobę pozbawioną wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w realizacji własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni funkcję prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

Znaczenie prawa do informacji podkreślają też SPT i CPT.

SPT rekomenduje, by każda osoba pozbawiona wolności była już na początku zatrzymania informowana ustnie i pisemnie o powodzie jej zatrzymania oraz prawach, które jej przysługują. Pouczenie powinno być dokonane w języku, który zatrzymany może zrozumieć, sam zaś fakt – odnotowany w dokumentacji³⁴.

Z kolei zgodnie z zaleceniami CPT wszystkie osoby zatrzymane powinny być w pełni informowane o przysługujących im fundamentalnych prawach, od samego początku pozbawienia wolności, tj. od chwili, gdy nakazuje się im pozostanie w jednostce Policji. Szczególny nacisk powinien zostać położony na zapewnienie, by osoby zatrzymane były w stanie zrozumieć treść przysługujących im praw. Obowiązek zapewnienia, by tak się stało, spoczywa na funkcjonariuszach Policji³⁵.

KMPT zaleca zapewnienie, by wszelkie podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia były tłumaczone na język dla nich zrozumiały. W przypadku problemów z komunikacją należy korzystać z pomocy tłumacza, niezależnie od podstawy zatrzymania. Tłumaczenie dokumentów przez tłumacza powinno być odnotowywane na dokumencie (z podpisem i pieczętką).

KMPT zaleca też odnotowywanie w dokumentacji ewentualnych trudności w komunikacji oraz informacji, w jakim języku komunikuje się zatrzymany oraz czy i w jaki sposób nastąpiło tłumaczenie.

W czasie wizytacji w PdOZ wyeksponowane były informacje o instytucjach stojących na straży praw człowieka. Przedstawicielki KMPT zwróciły uwagę, że wyeksponowany adres Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka jest nieaktualny.

W związku z powyższym KMPT zaleca jego aktualizację.

6.3. Prawo do kontaktu z obrońcą

³⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, p. 35-36.

³⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, p. 28.

Wizytowany PdOZ dysponował wprawdzie listą adwokatów i radców prawnych, nie była ona jednak udostępniana do wglądu osadzonym osobom. Funkcjonariusze pełniący służbę w Pomieszczeniu wskazywali wizytującym, że zatrzymanym w PdOZ osobom nie przysługuje prawo do skorzystania z pomocy prawnej na początku zatrzymania. Tymczasem zgodnie z art. 245 § 1 k.p.k. zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym i bezpośrednią z nimi rozmowę.

KMPT rekomenduje informowanie osób zatrzymanych o istnieniu listy adwokatów i radców prawnych i udostępnianie jej do wglądu na prośbę tych osób celem wyboru pełnomocnika.

6.4. Warunki materialne

Z informacji udzielonej KMPT wynikało, że siedziba Komendy Powiatowej Policji w Otwocku ma zostać przeniesiona do nowego budynku, zlokalizowanego obok starej siedziby. W nowym budynku ma również znajdować się PdOZ. KMPT został poinformowany w dniu 24 stycznia 2024 r. o trwających w tym zakresie pracach budowlanych.

W czasie wizytacji przedstawicielki KMPT zwróciły uwagę, że krzesła i stoły (w pokojach dla osób zatrzymanych) były wyeksploatowane. Na ścianach pomieszczeń widoczne były ubytki tynku i farby. Ponadto w toalecie zastano pękniętą deskę sedesową.

W Izbie brakowało zastępczych biustonoszy jednorazowych, z których mogłyby skorzystać zatrzymane kobiety, w sytuacji gdy ich prywatna bielizna ze względów higienicznych lub bezpieczeństwa (biustonosze z fiszbinami) mogłaby zostać odebrana.

KMPT jest zdania, że pozostawienie osoby zatrzymanej bez bielizny byłoby działaniem zbyt ingerującym w strefę intymności i prywatności. Ponadto zgodnie z Regulaminem PdOZ osoba zatrzymana w Pomieszczeniu korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Jeżeli przedmioty te nie nadają się do użytku lub jeżeli ich używanie jest niedopuszczalne ze względów higienicznych, osoba ta może otrzymać nieodpłatnie potrzebną odzież, bieliznę i obuwie (§ 9 ust. 1 i 2).

KMPT rekomenduje zapewnienie dostępności jednorazowych biustonoszy dla zatrzymanych kobiet.

6.5. Szkolenia funkcjonariuszy

Z informacji przesłanych do Biura RPO po odbytej wizytacji wynika, iż w okresie od 1 stycznia 2023 r. do dnia wizytacji funkcjonariusze pełniący służbę w PdOZ uczestniczyli w szkoleniu dot. zasad i sposobów pełnienia służby w PdOZ pt. „Prawidłowa realizacja zadań związanych z pobytem osób zatrzymanych z pobytem osób zatrzymanych oraz doprowadzonych w celu wytrzeźwienia z uwzględnieniem problematyki praw”. W roku poprzedzającym wizytację odbyło się szkolenie o tożsamym zakresie.

KMPT rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy włączyć zagadnienia związane z międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur, Protokołem stambulskim, komunikacją interpersonalną, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu.

KMPT rekomenduje również przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie metod postępowania w stosunku do osób z zaburzeniami psychicznymi oraz znajdujących się pod wpływem substancji psychoaktywnych. Policjanci powinni posiadać umiejętności pozwalające na zapobieganie i minimalizowanie konieczności użycia środków przymusu bezpośredniego, zaś w sytuacjach, gdy

są one nieuniknione, być w stanie stosować profesjonalne techniki interwencji, które w jak najszerszym stopniu ograniczą ryzyko uszczerbku na zdrowiu.

Szkolenia funkcjonariuszy są bowiem mechanizmem zapobiegania torturom, co silnie akcentuje SPT³⁶ i CPT³⁷.

6.6. Kamery noszone na mundurach

Mimo iż Komenda Główna Policji stopniowo wyposaża funkcjonariuszy w kamery noszone na mundurach (body cameras), policjanci pełniący służbę w Komendzie Powiatowej Policji w Otwocku nie dysponują tego typu sprzętem. Sytuacja ta sprzyja nadużyciom i pozbawia policjantów dodatkowej ochrony na wypadek zarzutów dotyczących przebiegu interwencji.

Kamery umożliwiają zarejestrowanie nie tylko faktu zastosowania środków przymusu bezpośredniego, ale również wydarzeń je poprzedzających, co pozwala na obiektywną ocenę całej sytuacji i zorientowanie się w zakresie ewentualnych potrzeb szkoleniowych dla funkcjonariuszy. Z kolei świadomość zarejestrowania całej interwencji i późniejszego wykorzystania nagrania w toku postępowania karnego i/lub dyscyplinarnego może działać zniechęcająco na osoby agresywne i przyczynić się do zmniejszenia przypadków bezpodstawnego lub nieproporcjonalnego użycia środków przymusu bezpośredniego.

W ocenie KMPT kamery noszone na mundurach powinny stanowić standardowe wyposażenie funkcjonariusza. Stanowią one bowiem ważny środek zapobiegawczy, i to zarówno w odniesieniu do niewłaściwych zachowań ze strony funkcjonariuszy, jak i osób, wobec których podejmowana jest interwencja.

³⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, p. 95.

³⁷ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, p. 71, Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, par. 60, Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., Raport CPT z wizyty w Polsce w 2027 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 21.

SPT zalecił Polsce, by funkcjonariusze organów ścigania korzystali z kamer noszonych na ciele, jeżeli jest to możliwe³⁸.

KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji z prośbą o informację, czy planowane jest doposażenie funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Otwocku w kamery noszone na mundurach, a jeśli tak – ile sztuk urządzeń ma zostać przekazane tej jednostce.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

7.1. Komendantowi Powiatowemu Policji w Otwocku:

1. Wyeliminowanie nieprawidłowości w zakresie sposobów nadzoru nad zachowaniem osób przebywających w PdOZ;
2. Zwiększenie obsady kadrowej funkcjonariuszy pełniących służbę w Pomieszczeniu;
3. Zapewnienie dostępności jednorazowych biustonoszy dla zatrzymanych kobiet;
4. Zapewnienie, by wszelkie podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia były tłumaczone na język dla nich zrozumiały; w przypadku problemów z komunikacją należy korzystać z pomocy tłumacza, niezależnie od podstawy zatrzymania; tłumaczenie dokumentów przez tłumacza powinno być odnotowywane na dokumencie (z podpisem i pieczętką);
5. Odnotowywanie w dokumentacji ewentualnych trudności w komunikacji oraz informacji, w jakim języku komunikuje się zatrzymany oraz czy i w jaki sposób nastąpiło tłumaczenie;

³⁸ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 47.

6. Informowanie osób zatrzymanych o istnieniu listy adwokatów i radców prawnych i udostępnianie jej do wglądu na prośbę tych osób, celem wyboru pełnomocnika;
7. Uaktualnienie danych teleadresowych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
8. Włączenie do programów szkoleniowych funkcjonariuszy Policji zagadnień związanych z międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur, Protokołem stambulskim, komunikacją interpersonalną, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, metod postępowania w stosunku do osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób znajdujących się pod wpływem substancji psychoaktywnych.

7.2. Komendantowi Stołecznemu Policji w Warszawie:

1. Przekazanie Komendantowi Powiatowemu Policji w Otwocku niezbędnych środków finansowych na realizację powyższych zaleceń.

Ponadto KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji o informację, czy planowane jest doposażenie funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Otwocku w kamery noszone na mundurach, a jeśli tak – ile sztuk urządzeń ma zostać przekazane tej jednostce.

Opracowała: Paulina Wróbel

Za Zespół podpisuje:

Rafał Kulas

Dyrektor Zespołu

/-wydano i podpisano elektronicznie/